

Дијалектичке релације теорије и праксе тактике

УДК 355.4.001

Мр Стеван Липтаи, мајор

Тактика је зачета практиковањем људи у стварности боја. Око 3.000 година она се развијала искључиво у домену праксе, а око 500. године пре н.е. почела се и теоријски уопштавати. Од тог времена развија се у дијалектичком јединству теорије и праксе.

Међусобни однос теорије и праксе у највећем делу развоја тактике карактерисало је релативно заостајање теорије тактике и њена честа несагласност с будућом праксом. Резултат су биле неадекватне доктринарне одредбе и велики људски и материјални губици у првим наредним бојевима. Због динамике савременог боја и достигнутог нивоа научно-технолошког развоја борбених средстава савремена тактика нема могућност систематског експериментисања са доктрином у реалној пракси. Она тежи ка утемељењу научно заснованих доктринарних одредаба, базираних на релативно поузданим елементима структуре научне теорије тактике. Наиме, теорија тактике покушава научно да се изгради применом научних метода. Таква теорија тактике је, на основу емпирије, усмерена на физиономију и перспективе развоја непосредно будућег боја.

Значајно питање научног утемељења теорије тактике и уопште, њеног развоја јесте сагледавање релације теорије и праксе тактике. Важност одређења тих релација није само у допуни теорије у вези с тим питањем већ и у сагледавању тренутног стања сагласности теорије и праксе тактике и перспективама развоја тог односа сходно развоју обима и садржаја појма тактике.

Полазећи од суштине појмова теорија, теорија тактике, пракса и пракса тактике разматрају се дијалектичке релације теорије и праксе тактике. Садржаји разматрања доприносе теоријском утемељењу тог питања и указују на ограниченост искључивог појединачног фаворизовања теорије, односно праксе тактике. Дијалектички приступ релацијама теорије и праксе тактике обезбеђује њихов развој и иницира даља истраживања.

Емпиријско човеково искуство у рату развија се дуже од 5.000 година. Сматра се да га је човек почео стицати још око 3.500. године пре н.е. у ратовима између првих државица. Укупно, око 3.000 година ратна вештина је развијана искључиво у домену праксе, да би се, од 500. године пре н.е., у радовима старокинеских аутора, почела теоријски уопштавати и у писаној форми. Од тог времена ратна вештина се развија у дијалектичком јединству теорије и праксе.

Током историјског развоја, ратна вештина се трансформисала из строго искуствене вештине у теоријски засновану вештину, с претензијама да постане наука.¹ Томе су посебно допринели велики значај који се током историје придавао рату, односно оружаном борби,² и усмерење готово свих научно-техничких достигнућа ка тој области човекове делатности. Последњих двеста година све су изразитије тежње да се научно приступи изучавању рата и, у оквиру њега, оружане борбе. То је проузроковало значајне активности усмерене ка научном заснивању ратне вештине. Теорија ратне вештине је основа на којој се изграђује теорија те науке, а у оквиру ратне вештине и полемистике посебан значај има тактика.

Тактика³ је саставни део ратне вештине још од првих ратова. Све до 19. века, заједно са стратегијом, чинила је ратну вештину. Касније, прихватањем оператике у неким земљама, делимично је промењена таква структура ратне вештине. Све до појаве оператике, тактика је обухватала готово сву практичну делатност на бојишту. Функција стратегије се завршавала пре отпочињања битке⁴ и поново настављала после њеног завршетка. Зато су се готово сва емпијска искуства у оквиру ратне вештине, у том периоду, односила на област тактике. Она су директно уграђивана и у њену теорију.

Током развоја, теорија тактике је пратила праксу, али с извесним закашњењем. Њени елементи су развијани према достигнутом степену друштвеног развоја. Сваку од историјских епоха карактеришу и одређене специфичности развоја тактике. Искуства у практиковању тактике постепено су уопштавана, при чему је изграђивана теорија која је, на садашњем нивоу изграђености, резултат кумулативног утицаја историјског развоја у свим епохама. У оквиру тог развоја постојали су посебно значајни периоди, у којима је долазило до промена појединих елемената и тактике уопште.

¹ Семантички проблеми синтагме ратна вештина, иако постоје, нису предмет овог чланка. Мада се у последње време за науку о оружаном борби у нас све чешће употребљава термин полемистика, у чланку ће се користити конвенционално одређење. Зато се термин ратна вештина односи како на вештину практиковања људи у оружаном борби, тако и на област људске делатности која претендује ка науци и самој науци о оружаном борби.

² Рат и оружана борба су дуго (од настанка до, приближно, 19. века) били синонимима. Њихово појмовно суштинско одвајање настало је као последица развоја појма рат, односно укључења и неоружаних дејстава у његов обим. Стога се под ратом подразумева политички, економски, технолошки, медијски, правни, едукативни и сваки други сукоб који укључује (у тоталном облику) и оружану борбу. Оружана борба (дефинисана за потребе овог рада) јесте деструктивна и вредносно неутрална друштвена појава, коју у основи творе борбена дејства супротстављена у односима ништења и ометања насталим на основу противуречности непомирљивих циљева сукобљених борбених система.

³ Термин тактика, као и оператика и стратегија, користи се у многим областима људске праксе (економија, политика, фудбал, итд.). Како је тактика настала у војној сфери, а у овом раду се и користи у том домену, није јој додавана одредба војна, па се термин односи на појам војна тактика (слично је и са оператиком и стратегијом).

⁴ Све до 19. века битка је била у домену тактике. Такав закључак логична је последица снага које су учествовале у бици и простора који је битка захватала, као и непостојања оператике.

Теорија тактике заснивала се на искуственим уопштавањима све до 19. века, када су се јавили покушаји да се научно размотре поједини проблеми.⁵ На то су утицали многи чиниоци, нарочито свеобухватни научно-технички развој и квалитативна трансформација тактике од релативно просте вештине ка сложеној мисаоно-сазнајној и практичној делатности у оквиру оружане борбе. Савремена тактика, међутим, захтева теорију која ће научно сагледати праву суштину и објективне законитости боја,⁶ као свог објекта, и из њих извести правила и норме практичне делатности. Једно од питања које произилази из таквог захтева јесу и међусобне релације теорије и праксе тактике.

Однос теорије и праксе тактике намеће потребу дијалектичког приступа, пре свега због константног развоја садржаја како теорије, тако и праксе тактике, а посебно због потребе откривања перспектива даљег развоја саме тактике. За разматрање тог питања неопходно је сагледавање општенаучних и семантичких одредаба о суштини појмова *теорија тактике* и *пракса тактике*. Те одредбе су значајан предуслов епистемолошком схватању релација између теорије и праксе тактике.

О теорији тактике

Теорија тактике, у складу са разликама у тумачењу појма *теорија*, може се схватити као теорија уопште, теорија науке или научна теорија. Различито схватање општег појма *теорија* проузроковало је нејединствено одређење саме теорије тактике. Стога је, ради адекватног одређења теорије тактике, неопходна анализа и сагледавање општих одредаба појма теорија.

Уопште о теорији

Појам *теорија* води порекло из грчког језика, а значи „разматрање“ и „гледање“.⁷ Касније се тај појам користио за стечено, забележено и сачувано људско знање, без обзира на то да ли је оно истинито. У литератури не постоји јединствено прихваћена дефиниција тог појма:

⁵ Такав став потврђују и резултати истраживања „Теоријске изграђености тактике“. Применом методе испитивања (техника интервју, намеран узорак) дошло се до података на основу мишљења стручних и научних радника у области ратне вештине (тактике). Чак 82,5 одсто испитаника сматра да је са радовима теоретичара 19. века отпочето научно разматрање проблема тактике, док само пет одсто испитаника сматра да нема основа за такво тврђење.

⁶ Под бојем се, за потребе рада, подразумева најнижи облик оружане борбе који, у основи, творе тактичка борбена дејства међусобно супротстављених страна, усмерених на остваривање циљева тактичког нивоа. Постојање објективних законитости у боју потврђује 92,5 одсто испитаних, при чему нико није на супротном становишту. Но, постојање законитости не подразумева и њихову формулацију. Наиме, испитаници сматрају да законитости (не закони) постоје, али да још нису адекватно формулисани као елементи научне теорије тактике. У вези с тим неке иницијативе су испојили руски војни теоретичари.

⁷ Р. Шуљагић, *Теорија ратне вештине – научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине* (докторска дисертација), Универзитет Војске Југославије, Београд, 1993, стр. 20–21.

1) „Под теоријом се подразумева став, односно низ ставова који нису општеусвојени, али су темељито засновани тако да, ни они који их не усвајају не могу порећи њихову озбиљност“;⁸ 2) „...теорија – знанствено спознавање, логичко уопћавање, мисаоно тумачење чињеница“;⁹ 3) „У уобичајеном научном истраживању теорија се сматра као скуп ставова о некој материјалној области који су тако повезани да се из њих неколико могу извести остали... Њено реално важење је у томе што се изведени ставови подударају са стварним догађајима“;¹⁰ 4) „Теорија је систематизовано сазнање о предмету“;¹¹ 5) „Теорију неке науке сачињавају на одређени начин повезани општи искуствени ставови помоћу којих она сређује искуствене податке и објашњава искуствене појаве на оном подручју стварности које су предмет њеног истраживања...“;¹² 6) „У свакодневном говору реч 'теорија' означава све оно што је супротно од 'праксе'... У науци... се подразумева нека научна хипотеза која још није проверена и доказана... проверена и доказана хипотеза... теорија је низ емпиријских генерализација (закона) које су међусобно повезане у један логички непротивуречан систем“;¹³ 7) „Термин теорија има два основна значења: 1) за разлику од праксе; знање, скуп резултата мишљења, 2) за разлику од фрагментарних научних знања (посебних чињеница и закона): целовито објашњење једне групе појава које укључује у себе и систематичан опис појава и закона чијим деловањем оне настају и мењају се...“;¹⁴ 8) „У научној литератури термин 'теорија' има следећа три основна значења: 1. У најширем смислу речи, насупротив пракси,... свако мисаоно сазнање о некој врсти предмета. 2. У ужем смислу 'теорија' значи објашњење неке врсте појава, процеса, реалних и замишљених предмета, на основу научних принципа, закона или хипотеза... 3. Научна теорија у најужем смислу речи значи проверен хипотетички став закона или хипотезу примењену на читаву област или врсту појава...“¹⁵

Наведене разлике у одређењима теорије су, првенствено, последица разматрања различитих појмова. Термин теорија употребљен је за означавање појма теорија у општем смислу, али и за означавање појма теорија у ужем смислу (теорија науке и научна теорија).

Теорија, уопште, односи се на сва знања стечена мисаоно-сазнајном активношћу људи.¹⁶ При томе се знања о предметима и процесима односе на природу, људско друштво и људску психу. Теорија, уопште,

⁸ Р. Лукић, *Методологија права*, САНУ, Београд, 1977, стр. 18.

⁹ М. Филиповић, *Рјечник страних ријечи*, „Задружна штампа“, Загреб, 1988, стр. 352.

¹⁰ М. Хоркхајмер, *Традиционална и критичка теорија*, БИГЗ, 1976, стр. 39.

¹¹ Р. Радиновић, *Метода ратне вештине*, ВИЗ, Београд, 1983, стр. 108.

¹² В. Милић, *Социолошки метод*, „Нолит“, Београд, 1978, стр. 302.

¹³ Ђ. Шушњић, *Критика социолошке методе*, „Градина“, Ниш, 1973, стр. 115.

¹⁴ *Мала политичка енциклопедија*, „Савремена администрација“, Београд, 1966, стр. 1231.

¹⁵ Б. Шешкић, *Основи методологије друштвених наука*, „Научна књига“, Београд, 1974, стр. 291–292.

¹⁶ Р. Шуљагић, *исто*, стр. 20–32.

обухвата и потпуна и непотпуна, научна и ненаучна („здраворазумска“, митска, искуствена итд.), истинита и неистинита знања. Она је резултат промишљања која карактеришу „... предметност, смисаоност, садржајност, одређеност и логичка повезаност“.¹⁷ Она не испуњава захтеве науке, те, према томе, није научно заснована. Теорија, уопште, је и мисаоно-сазнајна активност многих људи.¹⁸ Она се, првенствено, ослања на чулно сазнање људи (искуство) и понекад губи своју логичку повезаност. Стога је теорија, уопште, мисаоно сазнајна активност којом људи стичу знања о свету, као и знања која су записана и на други начин забележена и служе као ослонац за унапређење људске праксе.¹⁹

Теоријом, уопште, баве се стручњаци и научни радници.²⁰ Стручњаци се баве теоријом, првенствено, ради решавања одређених проблема практиковања у одређеној области људске делатности. Циљ такве активности је проналажење адекватног начина поступања за решавање конкретног проблема праксе. Теоријске одредбе се заснивају на искуственом сазнању, најчешће индивидуалног или ограниченогрупног карактера. При њиховом заснивању стручњаци користе и научна знања, али само ако потврђују њихова решења или ако до њих могу „лако“ да дођу. Уколико су, пак, научна знања у супротности с одговарајућим решењима стручњака, они их, најчешће, оспоравају. Теоријске одредбе стручњака често се директно уграђују у теорију као упутство за практиковање у одређеној области људске праксе, а резултат је доктринарни карактер теорија у ненаучним и недовољно научно заснованим областима човекове делатности. Такве теорије немају потребну систематичност и методичност извођења. Веома су зависне од специфичних услова уже средине и при свакој промени неког услова умногосте постају неактуелне, што условљава њихов привремени карактер. Научни радници, пак, развијају теорију помоћу методологије. Она подразумева ослањање на објективна искуствена сазнања, која се рационално-критички уобличавају и логички аргументују. Таква теорија је трајнија, систематичнија и ближа објашњењу суштине појава у одређеној области, и често се подводи под појам *теорија у ужем смислу*.

Теорија у ужем смислу, дакле, има научни карактер. Она је заснована на релативно објективнијем искуству. Рационална компо-

¹⁷ Исто, стр. 22.

¹⁸ Мисаоно-сазнајна активност којом се стичу теоријска знања тешко да се може одвојити од самог појма теорија. Та активност чини практичну компоненту сваке теорије. Она омогућава да се и теорија практикује. То потврђују и честе изјаве људи при поновном почетку школовања или бављења науком (уколико након основног стручног школовања или стицања научних звања нису радили на свом теоријском усавршавању): „нисам у форми за теорију“, „немам концентрацију“, „изашао сам из 'штоса' за књигу“, и слично. Мисаоно-сазнајна активност је креативна компонента теорије, а знања су продукт те компоненте. Стога је формално-логичко одвајање мисаоно-сазнајне активности од теорије и свођење теорије на крајњи продукт те активности својеврсна вулгаризација самог појма теорија.

¹⁹ Теорија уопште обухвата теорије: филозофије, уметности, морала, религије и науке (исто, стр. 23).

²⁰ Р. Нинић, *Размишљање о тактици*, „Војно дело“, бр. 1/1995, Београд, стр. 76.

нента људског деловања на њу много више утиче него на теорију уопште. Теорија у ужем смислу је знатно систематизованија од теорије уопште. Она је доказана и омогућава дубљи захват ка сазнању стварности. Теорија у ужем смислу је вишеструко условљена праксом, јер као посебна мисаоно-сазнајна активност почиње с уочавањем неког проблема у одређеном подручју стварности. Та теорија објашњава предмете и процесе, реалне и замишљене, на основу претходно формулисаних елемената своје структуре. При томе је важно да она обухвата знања у којима је потпуно и, за одређено историјско време и простор, објективно одражен део стварности. Тиме она, лишена догматичности, као основни квалитет, садржи дијалектичност. То јој омогућава развој и адекватно праћење промена у подручју стварности на коју се односи. Стога, у ужем смислу, теорија обухвата посебну мисаоно-сазнајну активност којом људи у оквиру науке стичу, бележе и чувају знања о одређеном подручју стварности, као и сва забележена и сачувана научна знања о одговарајућем делу те стварности.

Теорија у ужем смислу може бити у виду теорије науке и научне теорије. У оба случаја има непроцењив значај за даљи развитак људске праксе и самосазнавање и мењање појава стварности која окружује човека. Та два вида теорије у ужем смислу често се замењују и различито тумаче, због чега се намеће потреба за указивањем на њихову суштину.²¹

Свака наука у свету бави се одређеним подручјем стварности, покушавајући да објасни њене предмете и процесе и унапређујући људску праксу у њој. Различите науке налазе се на различитим степенима научне изграђености. При томе, њихове теорије нису изоловани делови, већ међусобно условљене и кохерентне целине које у дијалектичком јединству чине теоријску спознају објективне стварности. Стога дијалектичко јединство теорија свих конкретних наука чини општу теорију науке. Она обухвата посебну мисаоно-сазнајну активност којом се стичу, бележе и чувају научна знања у различитим областима предметне стварности, као и научна знања добијена таквом активношћу.

Општа теорија науке садржи бројне теорије конкретних наука, а у оквиру њих и теорије одговарајућих научних дисциплина. Оне се налазе у међусобном односу, најчешће као опште–посебно–појединачно, при чему општа теорија науке представља опште, теорија конкретне науке – посебно, а теорија конкретне научне дисциплине – појединачно. На основу наведеног, може се закључити да се под *теоријом неке конкретне науке* подразумева посебна мисаоно-сазнајна активност којом се стичу, бележе и чувају научна знања о предмету те науке, тј. о оном делу стварности који та наука истражује и сазнаје, као и методски коректно повезана, интегрисана и систематизована знања помоћу којих та наука описује, класификује, објашњава и предвиђа предмете и процесе у одређеном подручју стварности. Теорија неке конкретне науке садржи,

²¹ Р. Шуљагић, *исто*, стр. 24–32.

као један од елемената своје структуре, једну или више *научних теорија*. Научна теорија је опис, класификација и научно објашњење неког предмета или процеса обављеног на основу научних принципа, закона и хипотеза. Она је често заснована на детаљно разрађеном и провереном хипотетичком ставу научног закона или хипотезе која се односи на конкретне предмете или процесе у одређеном подручју стварности. Отуда је научна теорија, најчешће, нижег нивоа општости у односу на теорију науке (обично представља теорију неке научне дисциплине). Изузетак су научне теорије чији предмети захватају делове предмета више наука, група наука или њихових научних дисциплина. Научна теорија је један од најважнијих елемената теорије науке. Она омогућава ослонац осталим елементима теорије науке тиме што обезбеђује сталну проверу њихове истинитости, актуелности и кохерентности. Истовремено, у међусобном односу са тим елементима, научна теорија може проверити истинитост, актуелност и кохерентност сопствених ставова и елемената. Тиме се она непрекидно развија и усавршава, сазнавајући појединачне или групне предмете или процесе у делу подручја стварности које истражује и сазнаје одређена наука, односно научна дисциплина.

На основу општих разматрања појма теорија може се закључити да је *теорија, истовремено, и мисаоно-сазнајна активност којом се долази до одређених знања о одговарајућем подручју стварности и сама знања о предметима или процесима у тој стварности, као крајњи резултат такве активности*. Појам *теорија* може се схватити на различитим нивоима општости. Једна од могућности је и њено схватање као тзв. теорије у ширем смислу (уопште) и теорије у ужем смислу. Теорија уопште односи се на сваку мисаоно-сазнајну активност и свако знање којим покушава да се спозна одговарајуће подручје стварности. Она обухвата и ненаучна и научна знања. За разлику од ње, теорија у ужем смислу има научни карактер. Може се разматрати у виду теорије науке и научне теорије. Она има много већи степен систематизованости, објективности и критичког приступа. У основи, изграђује се уз поштовање строго дефинисаних и егзактних принципа методологије науке. На основу општих одређења теорије могућ је и покушај сагледавања одређења појма теорија тактике.

Одређење појма теорија тактике

Теорија тактике зачета је и развијана као један од значајних елемената тактике. Током историјског развоја пратила је развој вештине практиковања у тој области, уз извесно заостајање, проузроковано оријентацијом теоретичара тактике на прошле бојеве, а не на оне који ће се десити у блиској будућности. Зато је теорија тактике готово у сваком новом боју показивала извесне недостатке.

Током историјског развоја тактике теорија тактике се развијала у оквиру теорије ратне вештине. При томе се у различитим периодима њен обим мењао према обиму теорије ратне вештине. Но, несумњиво

је да је у највећем делу свог развоја имала већи обим него остали делови теорије ратне вештине. Теорија тактике је непосредно везана за праксу извођења борбених дејстава. Током развоја, прошла је кроз неколико периода. Прво, у самом зачетку, теорија тактике се односила на просто описивање догађаја из праксе људи у боју (У Ци, Сун Цу, Енеја, Херодот, Тукидид, Ксенофонт, Полибије, Аријан итд.). Поједини делови теорије тактике били су распарчани и замагљени у војноисторијским списима историчара тога доба. Касније су, на основу тих описа, чињена одређена уопштавања, а резултат су закључци у облику доктринарних одредаба (Елијан-тактичар, Вегеције, Макијавели, Лав VI Мудри итд.). Ти закључци су били дескриптивни: описивано је „како“ треба деловати у појединим ситуацијама, али није било одговора на питање зашто баш тако треба радити. Због тога је и теорија тактике, уместо експликативног, имала искључиво дескриптивно-нормативни карактер.

Нагомилавањем чињеница и повећањем броја људи који се баве војнотеоријском делатношћу створени су повољни услови у области тактике за квалитативан напредак теорије тактике и њен зачетак у научном смислу. Проблеми у домену теорије тактике почели су да се проучавају у оквиру одређених теоријских система, уз примену научних метода. Тако су се јавила два различита приступа у облику теоријских система „идеалиста“ (Клаузевиц) и „доктринара“ (Жомини). Мада многи војни теоретичари проглашавају те теоријске системе противуречним, они су, у ствари, комплементарни.²² У основи, нису негирали постојање извесних закономерности у боју, нити постојање елемената стихијности, случајности и човековог свесног деловања.

Последњи период развоја теорије тактике карактерише даља афирмација научног схватања и разматрања проблема зачетих у претходном периоду. Све више теоретичара тактике примењује методолошку процедуру и уопштена искуства већег броја људи,²³ потенцирајући научни приступ проблемима тактике и, истовремено, захватајући део проблема везаних за конституисање тактике у научном смислу. Теорија тактике, у складу с таквом оријентацијом, све више продукује ваљана упутства за практичну делатност у будућем боју.²⁴ Поред тога, она свој сазнајни

²² Видети научно саопштење резултата истраживања „Теоријска изграђеност тактике“, стр. 80–84.

²³ Реч је о тзв. објективном искуству. Оно је добијано, најчешће, научним истраживањем проблема тактике, у којем се, на основу искустава већег броја људи, применом одговарајућих научних метода, обављају одређена уопштавања и изводе закључци интерсубјективног карактера (о објективном искуству видети опширније: Д. Вишњић, *Скица за појам „искуства из оружане борбе“*, „Нови гласник“, бр. 2/1993, Београд, стр. 9–13).

²⁴ Рационалност употребе сложених борбених система и динамика извођења савремених борбених дејстава намећу захтев за научним заснивањем доктринарних одредаба у моделованим ситуацијама (најчешће коришћењем симулационих модела) пре самог извођења борбених дејстава. Експерименти о начинима употребе борбених средстава и јединица у реалном рату, односно оружаног борби, чине прошлост. Тако, на пример, доктринарне одредбе тактике о тактичким поступцима с ваздухопловним противвродским ракетама (AGM-65F, „Sea Skua“, „Marte“, „Kormoran“, „Exocet“, „Harpoon“, „Penguin“ итд. – С. Миљановић, *Борбена употреба ваздухопловних противвродских ракета*, „Нови

домен употпуњава теоријским знањима о тактичким борбеним дејствима, као процесима, и боју, као појави.

Свако одређење неке области заснива се на њеним општим карактеристикама, које су релативно поуздане и које служе као шири оквир за разматрање одређеног појма. Одређење теорије тактике заснива се на општим одредбама појма *теорија* и квалитативном напретку теорије тактике кроз историју. При томе се узима у обзир различито схватање теорије тактике у појединим земљама и непостојање универзално прихваћене дефиниције тактике.²⁵

Теорија тактике за објект свог проучавања има бој, као један од облика оружане борбе.²⁶ Пошто је усмерена на проучавање појединачног облика оружане борбе, она је део теорије ратне вештине. У мери научне изграђености теорије ратне вештине и саме теорије тактике, она претендује ка научној теорији, што најбоље потврђује историјски развој тактике.

Несумњиво је да је теорија тактике развијена у стручном смислу и да омогућује практиковање тактике као вештине. Савремена теорија тактике резултат је научних и стручних приступа у решавању многих проблема у домену боја. При томе се она јавља и у облику забележених и сачуваних знања, о тактичким борбеним дејствима и боју, у разним стручним и научним документима. Та знања су ослонац новим сазнањима и иницирају проширење проблема у тој области. Поред наведених знања, теорија тактике обухвата и мисаоно-сазнајну активност којом се дошло до тих знања. Та активност омогућује спој чулно-сазнајне и рационално-сазнајне човекове компоненте у домену боја. Она је усмерена ка спознаји јасно одређене друштвене појаве стварности. На основу тога, може се извести и одређење теорије тактике. Дакле, под *теоријом тактике* се подразумева мисаоно-сазнајна активност људи којом они стичу, бележе и чувају одговарајућа знања о тактичким борбеним дејствима у боју и о боју, као појму, као и забележена и сачувана знања на основу којих се чине покушаји да се спозна бој, као друштвена појава и део стварности, и усмери практична активност људи у њему.

О пракси тактике

Пракса тактике је конвенционално релативно јасан појам, но ради потпуног сагледавања његовог обима и садржаја треба објаснити његову

гласник“, бр. 2/1997, Београд, стр. 105–111) инваријанта су решења, за која постоји шире научно-теоријско објашњење, односно аргументација. Садржај тог теоријског објашњења јесу научно засновани елементи структуре теорије тактике. Изведене доктринарне одредбе тактике су само продукт такве теорије тактике. Оне нису елементи научне теорије, али су на њој засноване.

²⁵ Теорија тактике, као и сама тактика, различито се схвата у појединим земљама. Западноевропске државе и САД, претежно, под тактиком подразумевају вештину практиковања, а њену теорију свде на доктринарну теорију, оспоравајући јој научну перспективу. Русија и део источноевропских држава тумаче их у научном смислу. Поједини теоретичари у разним земљама сматрају да је тактика, са својом теоријом, у фази научног конституисања.

²⁶ Аргументација за тај став детаљно је изведена у научном саопштењу резултата истраживања „Теоријска изграђеност тактике“, стр. 107–118.

суштину. То се може учинити применом сличног методолошког поступка као и у случају теорије тактике.

Уопште о пракси

Појам *пракса*²⁷ је грчког порекла (*praxis*) и означава делатност, стваралаштво, производњу, радњу или чин. У филозофској и методолошкој литератури, речницима и енциклопедијама постоје различита одређења тог појма, Карактеристична су следећа: 1) „Људска пракса, у својим разноврсним облицима чини главни непосредни предмет, главни садржај и главни циљ, као и основни критеријум смисаоности, истинитости и вредности целокупног људског сазнања... пракса није (1) нити некаква чисто чулна делатност, (2) нити некаква чисто духовна активност, (3) нити чисто прагматична делатност, то јест просто корисна делатност... Материјалистички појам праксе... разуме целокупну људску материјалну делатност, укључујући и праксу друштвено-историјске делатности, заједно са техником, са индустријом и привредом свих грана, са борбом класа, закључно са свим врстама и облицима људског друштвеног и личног рада у области људске друштвене и природне делатности... две битне одлике дијалектичко-материјалистичког схватања праксе, и то: (1) њену објективну материјалну основу, то јест праксу у смислу чулне материјалне делатности људске и (2) њену активну делотворну страну... Према идеалистичким схватањима, пракса је мисаоно конституисање предмета... Према метафизичком контекмплативном схватању, пракса је пасивно посматрање материјалне стварности... пракса садржи у себи и теоријско мишљење“;²⁸ 2) „Пракса је она делатност човека којом он остварује оптималне могућности свог бића... делатност самореализације човека... Пракса је објективирање специфичних индивидуалних потенцијалних способности и моћи. У процесу праксе човек потврђује своју личност и доживљава самог себе као субјекат који је у стању да преображава своју околину, да у њу уноси нове елементе који нису ништа друго до опредељени израз његовог мишљења, имагинације, чулности, емоције“;²⁹ 3) „Пракса (грч. *praktikos* – делатност) је основни облик односа човека и објективне стварности. То је људска делатност усмерена ка мењању објективне стварности ради стварања вредности, тј. предмета којим се могу задовољити људске потребе...“;³⁰ 4) „... пракса се испољава као активна производно-стваралачка, чулно-материјална, свесна и целисходна људска друштвена активност која представља једину непосредну везу човека са објективном стварношћу...“;³¹ 5) „У свакодневном комуницирању

²⁷ Праксу, као категоријални појам, тешко је дефинисати а да се не уђе у могуће логичке грешке циркуларног типа (М. Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981, стр. 229).

²⁸ Б. Шеших, *исто*, стр. 195–197.

²⁹ М. Марковић, *исто*, стр. 330.

³⁰ *Мала политичка енциклопедија*, стр. 913.

³¹ Р. Шуљагић, *Теорија ратне вештине...*, *исто*, стр. 16.

под појмом праксе подразумева се непосредно стваралачка делатност човека, примена искуства, спровођење у дело оног што је теоријски постављено и доказано“;³² б) „Процес из којег настају симболичка свест и особине човека које га чине доминантним бићем у природи назива се пракса“.³³ Наведена одређења садрже основе за извођење битних својстава појма праксе.³⁴

Пракса је комплекс различитих људских делатности. Она се односи како на рационално-чулну компоненту, тако и на материјалну компоненту те делатности. Усмерена је ка објективној стварности („свету по себи“), која, у основи, није довољно сазната, нити прилагођена човековим потребама. Човек својом практичном делатношћу сазнаје ту стварност и прилагођава је својим потребама, тј. он је мења. При томе, не делује само инстинктом већ и рационално-чулном компонентом, тежећи к откривању знања о структури, функцијама и генези објекта стварности, као и општим тенденцијама његовог мењања. На основу тога, човек пројектује циљеве у будућности, проналазећи најадекватнија средства за њихово остваривање. Стога пракса обухвата и мисаоно-сазнајну компоненту људи. У процесу сазнавања стварности човек реализује своје могућности и изграђује своје способности, чиме се афирмише као генеричко биће. Осим тога, пракса је и облик односа човека и објективне стварности. У том односу ствара се човекова стваралачка свест. Пракса карактерише само људску врсту, јер једино она може свесно да мења објективну стварност која је окружује. Стога она има и креативно-естетски карактер.³⁵

Као универзална категорија, пракса је резултанта мноштва конкретних делатности људи у разним сегментима стварности. Због тога се може разматрати као пракса уопште или као посебан вид праксе у некој сфери стварности. Сваки посебан вид праксе је конкретизација свих општих карактеристика праксе у конкретним условима.

Пракса је историјска категорија и чини кумулативну резултанту искустава, вештина, навика и метода сазнавања стварности у целокупној историји људског стваралаштва у материјалној и нематеријалној сфери. У сваком историјском периоду пракса има посебан вид, сагласан с конкретним друштвеноисторијским условима. Због тога се посебни видови праксе не могу само разматрати према критеријуму природе делатности већ и у оквиру исте делатности у различитим историјским периодима. Проучавање генезе одређене практичне делатности је нужан предуслов за потпуније сазнање објекта стварности на коју се она односи.

Као непосредно чулно искуство које човек доживљава у процесу њеног остварења,³⁶ пракса садржи: 1) свест о циљу делатности; 2)

³² М. Тешић, *Основи учења о науци*, ЦВВШ ОС, Београд, 1991, стр. 40.

³³ Р. Нинић, *исто*, стр. 77.

³⁴ Поред наведених одређења значајно је узети у обзир и следећа разматрања: Д. Вишњић, *исто*, стр. 10–11, и Р. Шуљагић, *исто*, стр. 39–40.

³⁵ М. Марковић, *исто*, стр. 330–332.

³⁶ *Исто*, стр. 234.

свест о врсти операција које треба да се изведу ради остварења постављеног циља; 3) непосредни доживљај напора који се улаже и отпора који се савлађује у процесу остварења циља, и 4) стално поређење резултата са постављеним циљем и додатно усмеравање праксе ка њиховом усмерењу.

Пракса се испољава као материјална и психичка делатност. Материјални облици праксе одређени су у времену и простору и имају своју физичку страну. Они се односе на физички рад и активно учествовање у разним формама друштвеног живота. Облици психичке делатности нису просторно-временски одређени. Обухватају: опажање, тумачење опажаја, представа и емоција, избор циљева, мисаоне операције итд. Облици праксе могу да се издиференцирају и према другим критеријумима.³⁷ Сва наведена одређења појма *пракса* реална су основа за конкретизацију тог појма у области тактике.

Одређење појма пракса тактике

Тактика обухвата и испољавање практичних делатности људи у боју у вези с питањима организације тактичких јединица, борбеног поретка и тактичких поступака. При томе, карактеристична је супротстављеност делатности сваке стране у оквиру боја. У погледу *организације тактичких јединица*, односи се на мисаоно-сазнајну активност којом се рационално решавају организациони проблеми и на чулно-материјално деловање, којим се замишљена организациона решења реализују у стварности. При томе, организациони проблеми тактике јесу адекватна организација и употреба родова у тактичким јединицама; адекватно коришћење борбених средстава и њихово усаглашавање са борбеним поретком и тактичким поступцима јединица; оптимална организација и реализација система обуке тактичких јединица, и најпогоднија организација и реализација система руковођења тактичким јединицама. У вези с *борбеним поретком*, пракса тактике се односи на мисаоно-сазнајну активност којом се осмишљавају одговарајући модалитети поретка тактичких јединица, као и на чулно-материјалну делатност њиховог конкретног формирања. При томе се рационално и конкретно формирање борбеног поретка усаглашава с наведеном делатношћу људи у домену елемената организације тактичких јединица и са осмишљавањем и остваривањем адекватних тактичких поступака. Управо осмишљавање и реализација *тактичких поступака*, према обиму, највећи су и структурно најсложенији део праксе тактике, међусобно условљен практичном делатношћу људи у домену организационих елемената тактике и борбеног поретка.

Мисаоно-сазнајна и чулно-материјална делатност у домену тактике карактеристичне су за припаднике тактичких јединица, реално или потенцијално супротстављених у боју. Те делатности ти субјекти испољавају, претежно, у оквиру тактичких борбених дејстава. У њима они

³⁷ Исто, стр. 236.

реализују своје способности и афирмишу се као генеричка бића и свесни субјекти. Практична активност субјеката у боју је управо због те свесне компоненте оригинална, прилагођена конкретним условима у оквиру боја као реалне, или као могуће појаве. Због тога је пракса тактике сврсисходна и вредносна делатност.

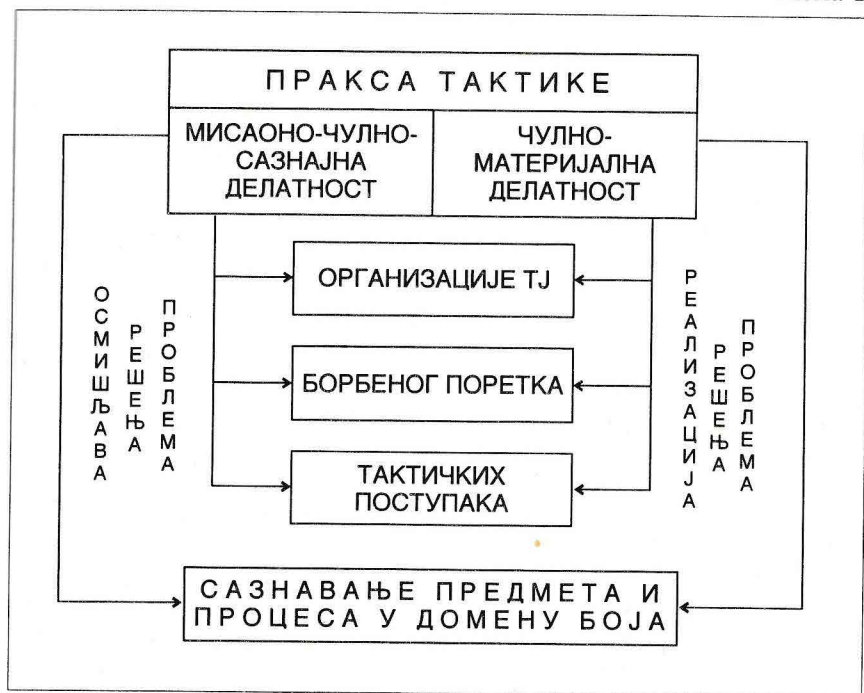
Практична активност људи у оквиру боја јесте облик њиховог субјективног односа према објективној друштвеној стварности. У том односу субјекти покушавају да пронађу најадекватније модусе понашања у оквиру боја. Као битан предуслов проналажења тих модуса јавља се потреба сазнавања боја као објективне друштвене појаве, па је значајан део праксе тактике усмерен ка том проблему, што је још један аргумент у прилог ставу да се и теорија мора практиковати, односно да је мисаоно-сазнајна компонента теорије њен „практични“ чинилац, тј. њена веза са праксом. На основу сазнавања боја као објективне појаве људи ће се рационалније у њему понашати.

У односу на комплекс различитих делатности људи у боју пракса тактике има општи карактер. Те делатности се, условно, могу груписати према наведеним елементима тактике. При томе, свака практична активност у оквиру појединог елемента чини посебан, односно појединачан вид праксе људи у боју.

Пракса тактике има историјски карактер. Историја тактике указује, према времену и садржају, на широко поље те људске делатности. Вековном практичном активношћу људи у области тактике стално је изграђиван дијалектички модел њене праксе, као резултанта искустава, вештина и навика људи у боју и метода сазнавања његове стварности. Конкретни облици дијалектичког модела праксе тактике одговарали су конкретним друштвеноисторијским условима одговарајућег периода.

У дијалектичком јединству материјалне и психичке компоненте испољава се пракса тактике. Материјална компонента праксе тактике усмерена је ка физичкој делатности људи у реалним тактичким борбеним дејствима ради непосредног остварења постављених циљева. Односи се на конкретну делатност реализације осмишљених решења појединих проблема. Та решења су, најчешће, материјално видљива. Психичка компонента праксе тактике обухвата, претежно, опажање, тумачење опажања и представа и мисаоне операције којима покушава да се осмисли материјална компонента и сазна стварност боја. На основу наведених карактеристика праксе тактике може се дати одређење праксе тактике (шема 1).

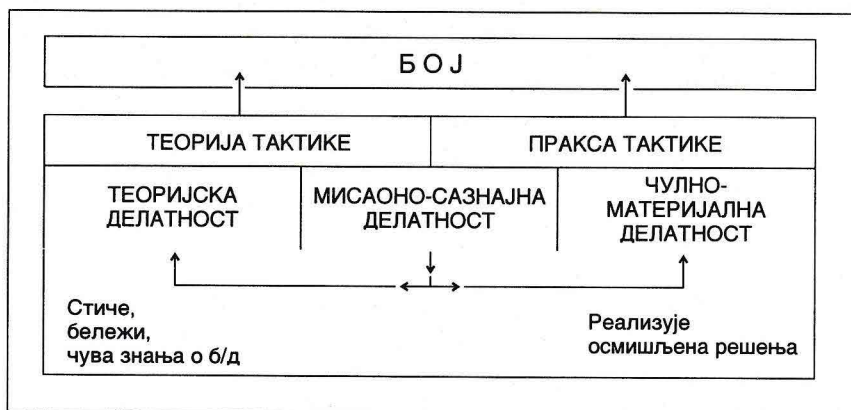
Дакле, пракса тактике је сврсисходна вредносна мисаоно-чулно-сазнајна и чулно-материјална делатност људи у сфери боја. Она је усмерена ка: 1) осмишљавању адекватних решења проблема у домену организације тактичких јединица, борбеног поретка и тактичких поступака; 2) конкретној реализацији тих решења, и 3) сазнавању предмета и процеса у домену боја.

Одређење праксе тактике

Међусобни однос теорије и праксе тактике

Теорија и пракса тактике нису толико строго разграничени појмови да се може сматрати да се међусобно искључују. Практика тактике је рационална и претпоставља многе делатности из домена теорије, везане за мисаоно-чулно-сазнајну компоненту. Преко те компоненте се остварује њихова директна веза. Према томе, и теорија тактике обухвата мисаоно-сазнајну активност којом се стичу, бележе и чувају знања о тактичким борбеним дејствима у оквиру боја и о боју као појму. Због тога пракса и теорија тактике имају сличну компоненту – мисаоно-сазнајну делатност човека у боју. Основно по чему се та компонента разликује у теорији и пракси тактике јесте њена основна оријентација. У теорији је она првенствено усмерена ка стицању знања у области тактике, а у пракси је усмерена ка конкретној реализацији осмишљених решења проблема по елементима тактике (шема 2.). У пракси тактике, за разлику од теорије, јављају се предмети и процеси у боју „по себи“ много комплекснији, ирационалнији и необјашњени у односу на релативно једноставне теоријске проблеме дијалектичког модела боја „за себе“. Наиме, наилази се на много разноврсније тешкоће, на које човек не може значајније да утиче. У теоријској сфери, пак, он обавља селекцију проблема којима наслуђује решења.

Оријентација мисаоно-сазнајне компоненте у теорији и пракси тактике

Уколико се генетички посматра однос теорије и праксе тактике, може се уочити: *прво*, у самом зачетку и највећем делу свог историјског развоја пракса тактике је претходила теоријској делатности (теорија тактике се, све до 19. века, искључиво заснивала на искуствима из прошлих бојева; штавише, од 19. века она има, претежно, сличан однос), и *друго*, радовима Клаузевица, Жоминија и њихових савременика, а посебно теоретичара последњих деценија, отпочет је научни приступ проблемима у боју. У оквиру тога, теорија се у вези с појединим питањима прогностички односи према будућој стварности, а самим тим и претходи будућој пракси. Стога је у највећем делу историјског развоја пракса тактике претходила њеној теорији. Зависно од научне изграђености елемената структуре теорије тактике, она ће, у блиској будућности, све чешће претходити пракси и тиме остварити свој прогностички карактер.

Теорија тактике је отворен и развојан систем (шема 3). Она се увек усклађује са праксом у прошлом, садашњем или пројектованом – будућем облику. Развој борбених средстава и других елемената тактике условљава значајне промене теорије тактике. При томе, она трпи својеврсну проверу своје адекватности кроз остварење будуће праксе. Као дијалектички модел будуће стварности, теорија тактике усмерава будућу праксу у оквиру боја. Уколико се поједини елементи њене структуре покажу као неадекватни, она ће их променити. У таквом међусобном односу развија се и тактика као научна област.

Интеракција теорије и праксе тактике може да се разложи на четири могућа аспекта:³⁸ а) примарност праксе тактике и условљеност теорије праксом; б) релативна самосталност и независност теорије тактике у односу на праксу; с) рефлексивност теорије тактике ка

³⁸ На основу разматрања односа теорије и праксе ратне вештине (Р. Шуљагић, *Теорија ратне вештине...*, исто, стр. 98–110).

Модел међусобног утицаја теорије и праксе тактике

пракси, и d) пракса тактике као критеријум истинитости теорије тактике.

а) Чињеница је да је пракса тактике у највећем делу историјског развоја тактике претходила теорији тактике. Мисаоно-сазнајна делатност у теорији условљена је мисаоно-сазнајном компонентом праксе.³⁹ Идеја конкретних решења појединих проблема тактике најчешће је у вези с искуственим уочавањем суштине проблема у конкретној појави. Такав однос резултат је потребе за прогностичким прилазом проблемима праксе ради обезбеђивања што мањег утrophка снага, а што већег степена остварености циљева у борбеним дејствима. Практика тактике је била, и остала, најдиректнији извор сазнања, што је проузроковало низак степен заинтересованости људи за бављење њеном теоријом. Примарности праксе погодује и чињеница да је она директно везана за конкретну друштвену појаву боја „по себи“. Свака реализована будућа пракса омогућава новој теорији да модификује (измени) превазиђене елементе претходне теорије.

Пракса тактике условљава њену теорију преко захтева за теоријским сазнавањем суштине предмета и процеса у боју. Уколико теорија

³⁹ Најзначајнији извор теоријских проблема тактике јесте управо њена пракса. Тако су, на пример, практични проблеми логистичке подршке (транспортни проблем, проблем распоређивања, проблем складиштења, проблем вишекритеријумског одлучивања итд.) у првој половини 20. века покренули теоријски развој и примену квантитативних научних метода у операционим истраживањима. Применом тих научних метода савремена теорија тактике изграђује поједине елементе своје научне теорије, усмерене, пре свега, на квантитативна својства појединих предмета и процеса у домену боја. Истовремено су ти елементи научне теорије тактике подршка за аргументацију и изграђивање квалитативних, знатно сложенијих елемената теорије тактике.

тактике не може да одговори том захтеву, постаје отуђена од реалне стварности боја, на коју је усмерена због свог примењеног карактера. Дакле, теорија тактике је преко праксе повезана с објективном стварношћу боја. Практична искуства, прво субјективна, а потом и интерсубјективна, омогућавају уопштавање елемената теорије тактике, знатно вернијих суштини предмета и процеса на које се односе, и изграђивање прогностичког дијалектичког модела боја.⁴⁰

Насупрот наведеном, погрешно је тумачити искључиво једнострану условљеност теорије праксом тактике. Теорија тактике у повратном смеру допуњује тај однос. Природа савременог боја захтева теоријски заснована практична решења која теже оптималности у конкретним условима, што би се тешко остварило без теоријске заснованости и уколико не би одговарала стварној суштини предмета и процеса у боју. Зато узајамна условљеност теорије и праксе тактике указује на њихово развојно јединство. Њихов међусобни однос није једноставан. У основи, може се назрети да је научно заснована пракса тактике примарнија у односу на потребу сазнавања суштине стварности боја, али се, истовремено, она не може квалитативно развијати без ваљане теорије. На основу тога се јавља и уверење о релативној самосталности и независности теорије тактике.

б) Релативна самосталност и независност теорије од праксе тактике последица је релативне диференцираности мисаоно-сазнајне делатности у теорији и пракси тактике. У покушају сазнавања суштине предмета и процеса у оквиру боја, мисаоно-сазнајна делатност се удаљава од свакодневне мирнодопске и вежбовне праксе тактике. Теоријско-сазнајна делатност, усмерена ка постављању научних хипотеза, релативно се дистанцира од реалне праксе и услед свог прогностичког карактера и непостојања емпиријских доказа због недостатка реалног боја. Истовремено, део хипотеза је теоријског карактера и усмерен је на научно утемељење појединих конституената тактике као научне области, односно на појмовно-теоријско одређење суштине боја. Општији карактер теоријских одредаба узрокује њихову универзалнију примену и већу плодност, а тиме и прагматичност, и обратно.

Проблеми релативне самосталности и независности теорије тактике посебно се испољавају у односу на научну теорију тактике. Као хипотетичка теорија, она се, претежно, односи на будућу стварност боја, те усмерава праксу тактике. До тренутка практичне провере истинитости хипотетичких елемената научне теорије тактике они су одвојени од праксе, осим у модификованим мирнодопско-моделним условима.⁴¹

⁴⁰ О општем дијалектичком истраживачком моделу боја видети опширније у научном саопштењу резултата истраживања „Теоријска изграђеност тактике“, стр. 162–164.

⁴¹ Савремена тактика тежи да елементе своје теорије истражује и проверава прво на моделима (посебно симулационим). Тако се, на пример, у оружаним снагама САД планира улагање средстава у „Здружену СГ¹² лабораторију битке“. У њој би се истраживала нова борбена средства и, уопште, научно-техничка достигнућа у моделованим условима и изграђивали елементи теорије тактике, на којима би се заснивале доктринарне одредбе за употребу тих средстава.

Уз то и доказивање (понекад једино могуће) појединих елемената искључиво теоријско-рационалним доказима (зависно од природе проблема) доприноси самосталности теорије тактике. Али, ту постоји опасност и од отуђења теорије тактике. Но, несумњиво је да је и теорија тактике један од важних извора проблема истраживања у области боја.

Ради дубљег и објективнијег сазнавања суштине предмета и процеса у оквиру боја теорија тактике се мора „привремено“ удаљити од праксе. Теоретичари у таквом односу рашчлањују предмете и процесе у боју на њихове елементарне чиниоце, уочавајући њихове непосредне везе и односе, јер једино тако могу да открију закономерности и основне ставове везане за суштину објекта стварности који истражују. По доласку до адекватних научних знања, теорија тактике почиње рефлексивно да се односи ка својој пракси. С друге стране, теорија се не сме много удаљити од праксе зато што постоји могућност веће грешке – нарочито у прогностичким елементима. Што је теорија удаљенија од праксе већа је могућност настајања грешке и, у случају настанка, њен интензитет.

с) Рефлексивност теорије тактике према пракси тежишно се односи на почетно пројектовање њене будуће форме и садржаја. Теорија тактике покушава, између осталог, да посредно објасни сопствени развој и, у том домену, еволуцију појаве боја.⁴² Како је реч о примењеној теорији, та знања се користе за пројекцију будућег модела стварности боја (дијалектички истраживачки модел боја) и, на тој основи, за предвиђање практичне делатности у њему, тј. доктринарних одредаба тактике. Тако оријентисана, теорија тактике иницира и сазнајно поткрепљује мисаоно-чулну делатност људи у пракси, усмерену на решавање конкретних проблема људи у стварности боја. Истовремено, она обезбеђује интерсубјективно разумевање проблема из праксе и долазак до тзв. објективног искуства јер је јединствен почетни систем знања и мишљења. Тај систем се, као општи оквир, мора стваралачки применити у пракси. Поређењем личних – појединачних искустава са теоријом

Такође, планира се модификација комерцијалних видео игара за увежбавање команданата у доношењу одлука у тешким ситуацијама (обука, као елемент тактике). Осим тога, познате су: симулације борбених дејстава ради добијања прогнозе о утрошцима муниције, горива и других средстава; симулације противоклопних дејстава ради добијања прогноза о настајању борбених оштећења средстава за конкретне услове; симулације контрабатирања применом Динеровог модела ради прогнозирања ефеката дејстава и утрошка муниције за артиљеријску подршку; симулациони модел за испитивање временских могућности ловачке авијације у зони слободног лова, и други (Р. Максић, *Подударни модели и пракса*, „Војска“ од 28. марта 1996, НИУ „Војска“ и С. Миљановић, *Лабораторија за битке*, „Војска“ од 22. августа 1996).

⁴² Таква оријентација обезбеђује генетички приступ конкретним елементима тактике кроз историју. При томе, то нису хронолошко-историјска разматрања, у садашње време веома популарна, већ анализе усмерене на сагледавање развоја конкретних садржаја у тактици, односно еволуције конкретних предмета и процеса у боју. Тиме се стварају теоријске претпоставке за уопштавање елемената структуре научне теорије тактике на вишим нивоима општости (пре свега, закономерности), уз сагледавање тенденција развоја сваког елемента, као и односа које они међусобно творе.

постиже се објективизација сагледавања конкретне ситуације у пракси. Теорија тактике својом рефлексивношћу повезује и захтеве за научним приступом према проблемима из те области. Она значајно утиче и на целокупну научноистраживачку праксу тактике. Сви наведени аспекти су и вид својеврсне саморефлексије теорије тактике, пошто мисаоно-сазнајна компонента праксе има у тим аспектима свој скривени повратни утицај на елементе теорије тактике и на саму теорију тактике.

Теорија тактике се рефлексивно односи и на доктрину тактике (као део теорије тактике у ширем смислу, најнепосредније усмерен на праксу), тј. на упутство за будуће деловање. При томе, рефлексивност теорије тактике одређује само почетно будуће деловање. Редукцијом комплексне стварности боја (њеним моделовањем), али и у свом општем приступу, теорија тактике прихвата постојање случајности и спонтано конкретно дешавање у вези с предметима и процесима у боју. Конкретни услови боја, већ у првом додиру с пројектованим поступцима, показаше адекватност доктрине, односно иницираће модификацију практичног деловања. Научно заснивање теорије тактике обезбедиће све већу адекватност доктринарних поступака.

Својом рефлексивношћу теорија тактике поставља захтеве пракси да реконструише своје актуелно стање. Она иницира иновирање праксе тактике у хуманом научно-сазнајном поступку, без изазивања стварне појаве боја. Тиме се омогућује стицање нових знања о боју и индиректан однос са могућом стварношћу. У припреми за будућу практичну делатност остварују се и посредна провера и утврђивање истинитости теоријских одредаба тактике.

д) Пракса тактике, као критеријум истинитости теорије, логична је последица њиховог развојног јединства и међусобног односа. Теоријска знања тактике, као примењене области, имају искуствену основу. Уколико су и научно заснована, она објашњавају и сва могућа искуства у непосредној будућој пракси. Та искуства здраворазумска знања не могу да објасне.

Теоријска знања из тактике су релативно истинита у двоструком смислу. Теорија тактике, с једне стране, садржи знања која су на достигнутом нивоу друштвено-историјског развоја релативно адекватна појава боја, као и предметима и процесима у њему, према тренутној сазнајној освешћености људи. То одређење је условљено чињеницом да је тактика интердисциплинарна област, те достигнути сазнајни ниво у многим областима условљава и ширину и дубину научног сазнања о боју. С друге стране, теорија тактике има, или ће барем имати, хипотетичке елементе усмерене ка будућој пракси. Њихова потпуна истинитост се може потврдити тек у будућој пракси људи у боју. Стога се провера истинитости одредаба теорије тактике може утврдити на основу провере њихове војнодруштвене комуникабилности, теоријских доказа и практичне провере одредаба на вежбама и у реалној пракси. Немогућност провере у стварним условима је велики недостатак за

потпуно утврђивање истинитости знања у области тактике, али, истовремено, доприноси хуманизму.

Пракса тактике кроз проверу истинитости њених теоријских знања усмерава теорију тактике на нове проблеме предмета и процеса у свом домену; њима она проширује сазнања о појави и контролише њен развој. Кроз додир човека са стварношћу боја присиљава субјект на проверу теоријских знања о будућој стварности до којих је дошао теоријско-логичким путем. Неки елементи теоријских знања, као својеврсне парадигме будућег боја, најчешће, одступају од стварне праксе. У процесу провере теорије, пракса најтачније и најнепосредније указује на та одступања. При томе, у обзир се узимају опасност са којом је човек у пракси тактике суочен и вероватноћа недовољног сазнавања резултата провере теоријских знања. Истовремено, опасност са којом се човек сусреће у стварној пракси боја може проузроковати и неадекватну примену методолошког поступка провере.

Методологија ратне вештине пружа тактици различите методе и технике којима се могу проверавати њена теоријска знања и без провере у условима реалног боја. Висок степен опасности провере у стварним условима намеће реалну потребу за проверавањем теоријских знања о стварности боја, кад год је то могуће, изван тих услова. С обзиром на хуманизам људи, прихватљивија је релативно истинита, али у стварној пракси непроверена теорија тактике, него у стварној пракси проверена теорија по цену људских губитака. У том смислу се изграђује и етичка флексибилност тактике. Она користи све могућности провере својих теоријских знања изван праксе, уз поштовање основних методолошких захтева те провере. Упоредо с процесом изградње теорије, тактика изграђује и нове модалитете провере својих знања изван стварне праксе.

Услови провере истинитости знања су веома хетерогени. Теоријски услови, на наведени начин, садрже праксу као критеријум истинитости. Истовремено, пракса садржи и примењена теоријска знања у облику формулисаних решења одговарајућих проблема. Зато у тактици не постоје ни чисто теоријски, ни практични услови провере истинитости теорије тактике. Постоје различите комбинације тих услова, зависно од конкретног случаја.

Да би се избегла провера теоријских знања у стварној пракси, за њихову проверу тактика може да постави два теоријска услова. Први услов се односи на постојање војнодруштвене комуникабилности и компатибилности с претходно провереним елементима научне теорије тактике, што намеће потребу заснивања адекватног теоријског система тактике, који може бити ослонац новим знањима у тој области. Како су се и елементи постојећег теоријског система проверавали, или је, барем, узимана у обзир прошла пракса, то прошла пракса тактике кумулативно утиче на усвајање нових теоријских знања. Други услов се односи на стриктно поштовање логичких принципа при извођењу нових знања из претходних знања. При томе, нова знања не смеју да противу-рече базичним научно потврђеним и истинитим знањима дотадашње

теорије тактике или основним логичким принципима. Како се та знања и конкретна примена логичких принципа односе на праксу тактике, то и на тај услов доминантно утиче пракса. Научно коректним испуњавањем тих услова теорија тактике би могла релативно истинито да одражава будућу стварност предмета и процеса у боју. У том смислу она би могла да буде научно-теоријска подлога за формирање адекватних доктринарних одредаба тактике. Научно засноване доктринарне одредбе тактике један су од основних циљева и крајњих последица те примењене области.

*
* *

Из претходних разматрања се могу извести закључци о садржају појмова *теорија*, *теорија тактике*, односно *пракса* и *пракса тактике*, као и о суштини њихових међусобних релација.

Теорија је, истовремено, и мисаоно-сазнајна активност којом се стичу одређена знања о одговарајућем подручју стварности и сама знања о предметима и процесима у тој стварности као крајњи резултат такве активности. Појам теорија обухвата различите нивое општости. Она се може тумачити као теорија уопште или теорија у ужем смислу. Теорија уопште обухвата сваку мисаоно-сазнајну активност и свако знање којим покушава да се спозна одговарајуће подручје стварности. Она обухвата и ненаучна и научна знања. За разлику од ње, теорија у ужем смислу има научни карактер: јавља се у облику теорије науке или научне теорије. Она има много већи степен систематичности, објективности и критичности. Изграђује се уз поштовање одређених методолошких принципа науке.

Под теоријом тактике подразумева се мисаоно-сазнајна активност којом се стичу, бележе и чувају одговарајућа знања о тактичким борбеним дејствима у оквиру боја и о боју, као појму, као и забележена и сачувана знања којима покушава да се спозна бој, као друштвена појава и део стварности, и у њему усмери практична активност људи.

Човекова пракса је комплекс различитих делатности усмерених ка објективно постојећој стварности. Током практиковања човек спознаје стварност и прилагођава је својим потребама. Спознаја структуре, функција и, уопште, генезе предмета и процеса у стварности омогућена је мисаоно-чулно-сазнајном компонентом, чија је суштина најважнији елемент праксе. На основу те спознаје човек пројектује циљеве своје практичне делатности бирајући најпогоднија средства и начине за њихово остваривање.

Пракса тактике је сврсисходна вредносна мисаоно-чулно-сазнајна и чулно-материјална делатност људи у сфери боја. Она је усмерена ка: 1) осмишљавању адекватних решења проблема у домену организације тактичких јединица, борбеног поретка и тактичких поступака; 2) кон-

кретној реализацији тих решења и 3) сазнавању предмета и процеса у домену боја.

Теорија и пракса тактике су међусобно повезане човековом мисаоно-сазнајном делатношћу, која је у теорији усмерена ка стицању знања, а у пракси ка осмишљавању решења појединих стручних проблема. Генетичка анализа еволуције односа теорије и праксе тактике упућује на два закључка. Први закључак се односи на став да је у самом зачетку и највећем делу свог историјског развоја пракса тактике претходила теорији. Теорија тактике, све до 19. века, искључиво се заснивала на искуствима из прошлих бојева, али до садашњих дана има, претежно, сличан однос. Други закључак указује на чињеницу да са радовима Клаузевица, Жоминија и њихових савременика, а посебно теоретичара последњих деценија, почиње научни приступ проблемима у боју. У оквиру тога, теорија се по појединим питањима прогностички односи према будућој стварности, а тиме и претходи будућој пракси. Стога је у највећем делу историјског развоја пракса тактике претходила њеној теорији. Зависно од изграђивања елемената структуре, теорија тактике ће, у блиској будућности, све чешће претходити пракси и тиме остварити свој прогностички карактер.

За теорију тактике је карактеристична њена отвореност и развојност. Као таква, она тежи компатибилности са праксом било у прошлом, садашњем или пројектованом-будућем облику. У тежњи за међусобним усклађивањем, теорија и пракса тактике се развијају одвојено, али се међусобно и прожимају. Еволуција борбених средстава и других елемената тактике условљава значајне промене теорије тактике. При томе, она трпи критику и проверу своје адекватности кроз остварење будуће праксе. Преко дијалектичког модела будуће стварности (дијалектички модел будућег боја) теорија тактике усмерава будућу праксу у оквиру боја. Уколико се поједини елементи њене структуре покажу као неадекватни, она ће их променити. У таквом међусобном односу развија се и тактика као научна област.

Међусобан однос теорије и праксе тактике може да се сагледа с четири аспекта: а) примарности праксе и условљености теорије тактике праксом; б) релативне самосталности и независности теорије тактике у односу на праксу; в) рефлексивности теорије тактике ка пракси, и д) праксе тактике као критеријума истинитости теорије тактике. Сваки аспект посматрања карактеришу дијалектичност, сложеност и међусобна испреплетеност.

У раду нису могла до краја да се реше сва питања везана за релацију теорије и праксе тактике. Дијалектичка природа тих релација и њихова епистемолошка суштина намећу потребу за инваријантним разматрањима и повременом допуном кроз даља индивидуална и тимска истраживања.